Θεόδωρος Μαριόλης

Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ανακοίνωση του Οικονομικού Τμήματος του Ινστιτούτου Κοινωνικών Ερευνών Δημήτρης Μπάτσης

1. Εισαγωγή

Οι απόψεις ότι ο τουριστικός τομέας της ελληνικής οικονομίας αποτελεί την «ατμομηχανή» της και ότι «η χώρα θα βγει από την κρίση με μοχλό τον τουρισμό» διατυπώνονται από διάφορες πλευρές. Το καταρχήν πρόβλημα είναι ότι η διατύπωσή τους δεν συνοδεύεται από αποδείξεις ή, έστω, ενδείξεις. Ακολούθως δημοσιοποιούμε μετρήσεις, οι οποίες δεν προσφέρουν στήριξη στις προαναφερθείσες απόψεις. Αυτές οι μετρήσεις προέρχονται από την εκτενή ανακοίνωση του Οικονομικού Τμήματος του «Ι.Κ.Ε. Δημήτρης Μπάτσης», η οποία έχει τίτλο: «Για τον Τομέα του Τουρισμού στην Ελλάδα», και προσφέρει ευρύτερη, και αρκετά αναλυτική, εικόνα για αυτόν τον τομέα της ελληνικής οικονομίας. [1]

2. Η Αναπτυξιακή Συμβολή του Τουριστικού Τομέα

Σύμφωνα με τα ευρήματά μας για τους «εμπορευματικούς πολλαπλασιαστές» της ελληνικής οικονομίας,[2] το προϊόν του τουριστικού τομέα αποτελεί ένα από τα «εμπορεύματα-κλειδιά» της οικονομίας, πράγμα που σημαίνει ότι η αύξηση κατά 1 μονάδα της ζήτησης για τις «Υπηρεσίες Καταλύματος και Εστίασης» (το οποίο είναι το κύριο προϊόν του τουριστικού τομέα) αυξάνει το προϊόν και την απασχόληση της οικονομίας περισσότερο από ό,τι τα αυξάνουν, κατά μέσο όρο, τα υπόλοιπα εμπορεύματα της οικονομίας και, ταυτοχρόνως, αυξάνει τις εισαγωγές της οικονομίας λιγότερο από ό,τι τις αυξάνουν, κατά μέσο όρο, τα άλλα εμπορεύματα.

Πιο συγκεκριμένα, για κάθε 1 μονάδα αύξησης της ζήτησης του τουριστικού προϊόντος της Ελλάδας, το ΑΕΠ της χώρας αυξάνεται κατά 1.13 μονάδες, ενώ για κάθε 1 εκατομμύριο ευρώ αύξησης της ζήτησης, η συνολική (άμεση και έμμεση) απασχόληση στην οικονομία αυξάνεται κατά 25.8 απασχολούμενους. Ωστόσο, αυτοί οι πολλαπλασιαστές δεν φαίνεται να

δικαιολογούν τον, από πολλούς, χαρακτηρισμό του τουρισμού ως την «ατμομηχανή της ελληνικής οικονομίας», ούτε τις προσδοκίες, οι οποίες έχουν καλλιεργηθεί, ότι «η χώρα θα βγει από την κρίση με μοχλό τον τουρισμό». Για παράδειγμα, οι μέσοι πολλαπλασιαστές προϊόντος και απασχόλησης του συνόλου των Υπηρεσιών της ελληνικής οικονομίας (άσχετα εάν πρόκειται για «εμπορεύματα-κλειδιά» ή όχι) είναι της τάξης του 1.22 και 26.9, αντιστοίχως, ενώ οι αντίστοιχοι πολλαπλασιαστές για το σύνολο των «εμπορευμάτων-κλειδιών» αυτής είναι 1.50 και 47.2.

Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΤτΕ, το πρώτο 12μηνο του 2014 οι ταξιδιωτικές εισπράξεις της χώρας (εισερχόμενος τουρισμός) παρουσίασαν αύξηση κατά 1.29 δισ. ευρώ σε σχέση με το 2013. Εάν υποτεθεί ότι (i) οι εισπράξεις από τον εσωτερικό τουρισμό παρέμειναν αμετάβλητες, και (ii) τα εκτιμηθέντα για το έτος 2010 ύψη των εμπορευματικών πολλαπλασιαστών ισχύουν και σήμερα, τότε, ceteris paribus, εκτιμάται ότι το ΑΕΠ της χώρας αυξήθηκε, σε πραγματικούς όρους, κατά 1.46 δισ. ευρώ ή κατά 0.80%, και οι απασχολούμενοι στο σύνολο της οικονομίας κατά 37.7 χιλ. ή κατά 0.97%. Αξίζει να αναφερθεί ότι, βάσει των έως τώρα ανακοινώσεων της ΕΛΣΤΑΤ, (i) το ΑΕΠ το 2014 σημείωσε ετήσια αύξηση, σε πραγματικούς όρους, κατά 0.77%, και (ii) η μέση απασχόληση (ατόμων ηλικίας 15-74 ετών) το πρώτο 11μηνο του 2014 σημείωσε αύξηση κατά, περίπου, 0.60% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2013. Βάσει των ως άνω πολλαπλασιαστών, είναι, λοιπόν, ως εάν αυτές οι αυξήσεις, τις οποίες ανακοίνωσε η ΕΛΣΤΑΤ, να προήλθαν μόνον από τον τομέα του τουρισμού.

Εάν η, όπως λέγεται, καλύτερη τουριστική χρονιά (2014) που έχει γνωρίσει η χώρα, δίνει αυτά τα αποτελέσματα ανάπτυξης και απασχόλησης, τότε μάλλον δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ο χαρακτηρισμός του τουριστικού τομέα ως «ατμομηχανή» ούτε φαίνεται να είναι βάσιμες οι ελπίδες ότι «θα βγει η χώρα από την κρίση με μοχλό τον τουρισμό». Τέλος, είναι μάλλον απίθανο η τουριστική ζήτηση από το εξωτερικό να συνεχίσει και τα επόμενα χρόνια να παρουσιάζει τα ποσοστά αύξησης των τελευταίων δύο ετών.

3. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Η ανάπτυξη του τουρισμού κάθε χώρας υπόκεινται σε συγκεκριμένα όρια. Το ποια ακριβώς είναι αυτά τα όρια εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας και, ιδίως, των τουριστικών περιοχών της. Σε γενικές γραμμές, τα όρια υποδηλώνονται από δείκτες όπως μόνιμοι κάτοικοι ανά περιοχή, αριθμός επισκεπτών ανά περιοχή, αριθμός διανυκτερεύσεων ανά περιοχή, αριθμός των επισκεπτών σε σχέση με την έκταση της περιοχής, τα ήθη και έθιμα των τουριστικών περιοχών, την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος και της

πολιτιστικής κληρονομιάς των περιοχών κ.ά., οι οποίοι συνιστούν αυτό που στην βιβλιογραφία ονομάζεται «Tourist Carrying Capacity». Όταν ξεπερνιέται ένα ή περισσότερα από αυτά τα όρια, τότε τα όποια οφέλη που αποκομίζει η οικονομία της τουριστικής περιοχής (ή και της χώρας) αρχίζουν και υστερούν του κόστους που έχει η παραγωγή και συντήρηση του τουριστικού προϊόντος. Το ποια ακριβώς είναι τα όρια ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος της χώρας είναι ένα ερώτημα που θα πρέπει να απαντήσουν οι αρχές τουριστικής πολιτικής διενεργώντας τις κατάλληλες ειδικές μελέτες. Σε κάθε περίπτωση, ο διαρκώς φθίνων ρυθμός αύξησης του ξενοδοχειακού δυναμικού της χώρας αποτελεί, πιθανόν, ένδειξη ότι το ισχύον μοντέλο ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού πλησιάζει στα όριά του.

Τέλος, δεν θα πρέπει να υποτιμάται το γεγονός ότι ο τουρισμός είναι ένα καθαρά καταναλωτικό προϊόν, εντάσεως ανειδίκευτης εργασίας, το οποίο ελάχιστα μπορεί να συνεισφέρει, επομένως, στην τεχνολογική πρόοδο και στη δυναμική ανάπτυξης του όλου οικονομικού συστήματος.[3] Η σχετικά περιορισμένη επίδραση που έχει στο ΑΕΠ και στην απασχόληση της Ελλάδας, καθώς και ο σχετικά πολύ χαμηλός μέσος μισθός που ισχύει στον τομέα,[4] μάλλον αποτελούν επιβεβαίωση ακριβώς αυτής της θεώρησης. Τώρα, το εάν ένας τομέας συνιστά «ατμομηχανή» μίας οικονομίας έχει να κάνει (i) με την κατάσταση των υπόλοιπων τομέων της, (ii) των διασυνδέσεων («προς τα μπρος» και «προς τα πίσω») που έχουν όλοι οι τομείς μεταξύ τους, και (iii) με την κατανομή και κατανάλωση του εθνικού προϊόντος μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Συνεπώς, καθορίζεται μέσω συστημικών, τεχνολογικών και κοινωνικών, παραγόντων.[5] Σε κάθε περίπτωση, πάντως, εάν ο τουρισμός είναι πράγματι η σημερινή «ατμομηχανή» της ελληνικής οικονομίας, τότε πρόκειται για ατμομηχανή χωρίς πυκνό καπνό.

Σημειώσεις

[1]. Διαθέσιμη στη διεύθυνση:
http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Tourismos.pdf

[2]. Διαθέσιμα, σε δύο εκδοχές, στις διευθύνσεις:
http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Sraffian_%20Multiplier_Greek%20Economy.pdf
και
http://mpra.ub.uni-muenchen.de/60253/.

[3]. Βλέπε Μαριόλης, Θ. και Σώκλης, Γ. (2015) Πολιτικές αντιμετώπισης της ανεργίας στην

Ελλάδα,
http://www.sxedio-b.gr/index.php/articles1/item/1141-btis-anergia.

[4]. Αναλυτικά, βλέπε την ανακοίνωση του «Ι.Κ.Ε. Δημήτρης Μπάτσης»: «Για τον Τομέα του Τουρισμού στην Ελλάδα» (σημείωση [1] του παρόντος κειμένου). Εκεί αναφέρονται, μεταξύ άλλων συναφών, τα εξής: «Ταυτόχρονα με την διαρκή συρρίκνωση της μικρο-ιδιοκτησίας και την επικράτηση των σχέσεων μισθωτής εργασίας στην απασχόληση, πραγματοποιείται μία ισχυρή χειροτέρευση της – ήδη δυσχερούς – θέσης των μισθωτών στο τομέα του τουρισμού. Το 2011, ο μέσος μηνιαίος μεικτός μισθός στο εν λόγω τομέα βρισκόταν στο 47.5% του μέσου μηνιαίου μεικτού μισθού στο σύνολο της οικονομίας, ενώ τη διετία 2009-2011 μειώθηκε, σε απόλυτους όρους, κατά 29.7%. Τέλος, την περίοδο 2009-2013 καταγράφηκε μείωση της απασχόλησης στο τομέα κατά 25.7%, αρκετά υψηλότερη από ό,τι στο σύνολο της οικονομίας, όπου η μείωση ήταν της τάξης του 19.7%. Συνεπώς, πέρα από το μύθο του τουρισμού ως «ατμομηχανής» της ελληνικής οικονομίας, αποδεικνύεται μύθος και το ότι ο τουρισμός αποτέλεσε ασπίδα της οικονομίας ενάντια στην μείωση της απασχόλησης τα τελευταία χρόνια της κρίσης. Εκτός του ότι η απασχόληση μειώθηκε ποσοστιαία περισσότερο από ό,τι στο σύνολο της οικονομίας, αυτή η μείωση συνδυάστηκε με (i) εξάλειψη μεγάλου μέρους μικρο-ιδιοκτητών και αυτοαπασχολούμενων, και (ii) επιδείνωση της σχετικής θέσης των μισθωτών.» (σσ. 26-27).

[5]. Βλέπε Mariolis, T. and Rodousaki, E. (2011) Total requirements for gross output and intersectoral linkages: A note on Dmitriev’s contribution to the theory of profits, Contributions to Political Economy, 30, pp. 67-75. Για την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας, η Οικονομική Επιτροπή του «Σχεδίου Β» και το «Ι.Κ.Ε. Δημήτρης Μπάτσης» έχουν αναφερθεί σε άλλα κείμενά τους: Βλέπε, για παράδειγμα, την Εισήγηση της Οικονομικής Επιτροπής του «Σχεδίου Β», με τίτλο «Δι-(Έξοδος)», η οποία είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση:
http://www.sxedio-b.gr/index.php/thesis/item/230-dieksodos
καθώς και τη «Σύνοψη Εκτιμήσεων και Προτάσεων του Ινστιτούτου Δημήτρης Μπάτσης για την Ελληνική Οικονομία», Μάρτιος 2014, η οποία είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση:
http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Ektimisis_Institouto_Mpatsis.pdf.